

PRO STŘEDNÍ ŠKOLY

Nová

ČÍTANKA III. K LITERATUŘE V KOSTCE

ČESKÁ A SVĚTOVÁ LITERATURA
1. POLOVINY 20. STOLETÍ

Jana Chrásťecká

FRAGMENT

Nová čítanka III. k Literatuře v kostce pro SŠ

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz
www.albatrosmedia.cz

FRAGMENT

Jana Chrástecká
Nová čítanka III. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

OBSAH

LITERATURA KONCE 19. STOLETÍ A POČÁTKU 20. STOLETÍ

Symbolismus

Walt Whitman9

📖 Stébla trávy9

Dekadence

Oscar Wilde 11

📖 Obraz Doriana Graye 11

📖 Jak je důležité míti Filipa 15

Prokletí básníci

Charles Baudelaire 17

📖 Květy zla 17

Jean Arthur Rimbaud 25

📖 Sezóna v pekle 25

📖 Opilý koráb 26

Česká moderna

Otokar Březina 29

📖 Svítání na západě 29

📖 Tajemné dálky 30

📖 Větry od pólů 32

Antonín Sova 33

📖 Ještě jednou se vrátíme 33

📖 Z mého kraje 35

📖 Květy intimních nálad 36

ČESKÁ LITERATURA NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ

Generace tzv. buřičů

Stanislav Kostka Neumann 38

📖 Kniha lesů, vod a strání 38

📖 Nové zpěvy 40

📖 Satanova sláva mezi námi 41

Fráňa Šrámek	43
 Modrý a rudý	43
 Života bído, přec tě mám rád	45
 Splav	45
 Stříbrný vítr	47
Viktor Dyk	52
 Devátá vlna	52
 A porta inferi	54
 Krysař	55
Petr Bezruč	58
 Slezské písně	58

MODERNÍ UMĚLECKÉ SMĚRY 1. POLOVINY 20. STOLETÍ

Avantgarda

Guillaume Apollinaire	63
 Alkoholy	63
 Kaligramy	66

Futurismus

Filippo Tommaso Marinetti	67
 Futuristický manifest	67

Dadaismus

 Manifest dadaismu	69
Christian Morgenstern	70
 Šibeniční písně	70

Expresionismus

Georg Trakl	72
-------------------	----

Surrealismus

 První manifest surrealismu (výňatek)	73
André Breton	74

SVĚTOVÁ LITERATURA 1. POLOVINY 20. STOLETÍ

Literatura v USA

John Steinbeck	77
 O myších a lidech	77
 Hrozny hněvu	81
Ernest Hemingway	85
 Sbohem, armádo!	85
 Stařec a moře	89

Literatura v Anglii

James Joyce	91
📖 Odysseus	91

Literatura v Rusku

Boris Leonidovič Pasternak	93
📖 Doktor Živago	93
Michail Afanasjevič Bulgakov	95
📖 Mistr a Markétka	95

Literatura v Německu

Thomas Mann	98
📖 Buddenbrookovi	98
📖 Kouzelný vrch	100
Erich Maria Remarque	101
📖 Na západní frontě klid	101

NĚMECKY PSANÁ LITERATURA V ČESKÝCH ZEMÍCH

Franz Kafka	104
📖 Proměna	104
📖 Proces	107

ČESKÁ LITERATURA 1. POLOVINY 20. STOLETÍ

Proletářská poezie

Jiří Wolker	110
📖 Host do domu	110
📖 Svatý kopeček	111
📖 Těžká hodina	113

Poetismus, surrealismus

Vítězslav Nezval	117
📖 Pantomima	117
📖 Edison	120
📖 Absolutní hrobař	121
📖 Žena v množném čísle	126
📖 52 hořkých balad věčného studenta Roberta Davida	129
📖 Sbohem a šáteček	130
📖 Manon Lescaut	131
Jaroslav Seifert	133
📖 Město v slzách	133

📖 Jaro, sbohem	135
📖 Zhasněte světla	136
Básníci „vnitřního světa“ (spirituální proud, existenciální poezie)	
František Halas	137
📖 Sépie	137
📖 Kohout plaší smrt	137
📖 Staré ženy	138
📖 Torzo naděje	141
📖 Naše paní Božena Němcová	142
Vladimír Holan	143
📖 Vanutí	143
📖 Kamení, přicházíš	144
📖 Tereška Planetová	145
František Hrubín	146
📖 Zpíváno z dálky	146
Reakce na 1. světovou válku	
Jaroslav Hašek	147
📖 Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války	147
Katolický proud	
Jaroslav Durych	151
📖 Bloudění = tzv. Velká valdštejnská trilogie	151
Imaginativní (básnická) próza	
Vladislav Vančura	153
📖 Markéta Lazarová	153
📖 Rozmarné léto	155
📖 Pekař Jan Marhoul	157
Společenská próza – próza levicových autorů	
Ivan Olbracht	160
📖 Nikola Šuhaj loupežník	160
Psychologická próza	
Jaroslav Havlíček	163
📖 Petrolejové lampy	163
📖 Neviditelný	166
Demokratický proud	
Karel Čapek	169
📖 Povídky z jedné kapsy	169
📖 R.U.R.	173
📖 Válka s mloky	177

 Bílá nemoc	179
 Matka	182
České drama 1. poloviny 20. století	
Osvobozené divadlo	186
 Rub a líc	186
Použitá literatura	190

ÚVOD

Důležitou součástí literatury je četba ať už celých knih, nebo jen ukázek.

V **Nové čítance III. k Literatuře v kostce pro SŠ** jsou vybrány texty z české a světové literatury 1. poloviny 20. století, které jsou součástí katalogu požadavků k didaktickému testu státní maturitní zkoušky. Ukázky jsou doplněny o obsahy celých děl a návodné otázky, které se vyskytují u didaktického testu nebo v osnově ústní maturitní zkoušky z českého jazyka.

Čítanka je propojena s učebnicí **Nová literatura v kostce pro SŠ**. V ní naleznete na příslušné straně bližší informace k danému autorovi, jehož dílo je v této čítance uvedeno.

Poznámky:

bližší informace o autorovi v knize Nová literatura v kostce pro SŠ

 literární dílo daného autora

LITERATURA KONCE 19. STOLETÍ A POČÁTKU 20. STOLETÍ

Symbolismus

Walt Whitman

str.

117

Stébla trávy

Zpěv o mně

Sebe slavím a sebe zpívám,
Co já si troufám, ty též si troufni,
Neboť každý atom, který mně patří, i tobě patří.

Bloumám a vábím svou duši,
Otálím, netečně opřen pozoruji čepel letní trávy.

Můj jazyk, každá kapka mé krve povstala z této hlíny, z tohoto vzduchu,
Zde zrozen z rodičů zde zrozených, ze zde zrozených rodičů a ti opět
z rodičů zde zrozených,
Dokonale zdrav, právě sedmatřicetiletý, začínám
A doufám že do smrti nepřestanu.

Otázky ▾

- ☐ Doložte volný verš. Co básník oslavuje?
- ☐ Posuďte neobvyklost v psaní interpunkce a ve volbě velkých písmen.
- ☐ Uveďte hlavní motivy básně a určete, o který typ lyriky se jedná.
- ☐ Vyhledejte neobvyklé básnické prostředky. Proč považujeme W. Whitmana za zakladatele moderní poezie?
- ☐ Pro zájemce: W. Whitman je autorem básně Můj kapitán. Které osobnosti v ní vzdává hold?

Zpěv radosti

Ó vytvořit nejjásavější zpěv!

Plný hudby – plný mužství, ženství a dětství!

Plný všedních zaměstnání – plný obilí a stromů.

Ó pro hlasy zvíře – pro hbitost a rovnováhu ryb!

Pro padání dešťových kapek v písni!

Pro slunce jas a hnutí vln v písni!

Ó radost mého ducha – není v kleci – vyrazí jako blesk!

Nestačí mít tuto zeměkouli nebo nějaký čas,

Chci tisíce zeměkoulí a všechnen čas.

Ó radosti strojvůdcovy! hnát lokomotivu!

Slyšet syčení páry, jásavý skřípot, parní píšťalu, rozesmátou lokomotivu!

Vyrazit neodolatelnou cestou a rychlostí do dálky!

Ó radostné toulání přes pole a stráně!

Stébla a květy nejobyčejnějšího plevelu, vlhké, svěží ticho lesa,

Nádherná vůně půdy za svítání a celé odpoledne.

* * *

Ó koupat se na plovárně nebo na vyhlídnutém místě poblíž břehu,

Cákat vodu! Kráčet po kotníky ve vodě nebo běžet o závod podél pobřeží nahý.

Uvědomit si prostor!

Nadbytek všeho, že nikde není hranic,

Vynořit se a být z oblohy, ze slunce, měsíce, letících mračen, být jedno s nimi.

Ó radost mužného sebe sama!

Neotročit nikomu, nepodrobovat se nikomu, žádnému tyranovi známému ani neznámému,

Kráčet vzpřímeně rázným a pružným krokem,

Hledět klidným pohledem nebo třpytným zrakem,

Mluvit plným a zvucným hlasem širokých prsou,

Postavit se svou osobností čelem ke všem osobnostem na zemi.

* * *

Ó vyplout lodí na moře!

Opustit tuto pevnou nesnesitelnou zemi,

Opustit ohavnou jednotvárnost ulic, chodníků, domů,

Opustit tě, ó ty pevná, nehybná zemi, a vstoupit na loď,
 Plout a plout a plout!
 Ó mít odtud život básní nových radostí!
 Tančit, tleskat, jásat, křičet, poskakovat, skákat, valit se, plynout dál!
 Být námořníkem světa směřujícím ke všem přístavům,
 Sám být lodí (hledte ty plachty, které nastavuji slunci a větru),
 Rychlou a vzdutou lodí plnou bohatých slov, plnou radostí.

Otázky ▼

- ☐ *V čem autor spatřuje radost?*
- ☐ *Jaké motivy v básni najdete?*
- ☐ *Najděte anaforu, personifikaci a apostrofu.*

Dekadence

Oscar Wilde

str.
118

Obraz Doriana Graye

Děj ▼

Dorian Gray je pohledný mladý muž. Svou nevšední krásou zaujme malíře Basila Hallwarda. Stává se jeho modelem a hlavní uměleckou inspirací. U malíře se Dorian seznámí s požitkářským lordem Henrym a naivně se nechává strhnout jeho viděním světa, v němž je krása jediným smyslem života, o který stojí za to usilovat. Dorian si najednou s hrůzou uvědomuje, že za pár let začne jeho mladistvá krása uvadat a jejím jediným připomenutím bude portrét, na kterém ho vyobrazil malíř Basil. Dorian si pod vlivem této úzkosti přeje, aby jeho mládí a krása zůstaly zachovány a veškeré známky stárnutí zachycoval pouze portrét. Dorianovo přání je naplněno. Jeho tvář nestárne, zato jeho portrét odráží kromě času i hříchy, kterých se Dorian postupně dopouští. Zabije malíře Basila, zapříčiní smrt mladé herečky Sibylly. S každým špatným skutkem je portrét vrásčitější a ohyzdnější. Dorian už nesnese pohled na obraz, jenž mu připomíná všechny jeho hříchy, a v zuřivosti se ho

snaží zničit. Pod neporušeným obrazem krásného mladíka je nalezen s nožem v srdci starý ošklivý muž.

KAPITOLA X.

(...)

Když se zavřely dveře, vstrčil Dorian klíč do kapsy a rozhlédl se po pokoji. Jeho pohled padl na velickou pokrývku z purpurového atlasu, bohatě vyšívanou zlatem; byla to skvělá benátská práce z konce sedmnáctého století, jeho děd ji objevil v nějakém klášteře blízko Boloně. Ano, tou se dá ta strašná věc zahalit. Možná, že často posloužila jako smuteční rouška přes mrtvé. Teď skryje něco, co podléhá zvláštnímu rozkladu, horšímu, než je rozklad po smrti – něco, co bude plodit hrůzy, a přesto samo nikdy nezemře. Co červ znamená pro mrtvolu, to budou Dorianovy hříchy znamenat pro namalovanou podobu na plátně. Zničí její krásu a rozežerou její půvab. Zhanobí ji a zostudí. A ta věc bude přesto žít dál. Stále bude živá.

Zachvěl se a na okamžik zalitoval, že nepověděl Basilovi pravý důvod, proč si přeje obraz ukrýt. Basil by mu pomohl odolávat vlivu lorda Henryho i těm ještě otravnějším vlivům, které se rodí v jeho vlastní povaze. V lásce, kterou mu přináší Basil – neboť je to vskutku láska –, není nic, co by nebylo ušlechtilé a duchovní. To není jen a jen fyzické obdivování krásy, jaké se rodí v smyslech a jaké umírá, když smysly začínají být nasyceny. To je taková láska, jakou poznal Michelangelo a Montaigne a Winckelmann, i sám Shakespeare. Ano, Basil by ho zachránil. Ale teď už je příliš pozdě. Minulost je vždycky možno sprovodit ze světa. Tím, že jí litujeme, že ji prostě popřeme nebo že na ni zapomeneme. Ale budoucnost je nevyhnutelná. Dorian věděl, že jsou v něm vášně, které si najdou cestu, aby se mohly strašlivě vybit, že jsou v něm sny, jež si vynutí uskutečnění svých přízračných špatností.

Zvedl velickou purpurovou a zlatou tkaninu, jež pokrývala pohovku, a vstoupil s ní za zástěnu. Je tvář na platně ohyzdnější než před chvílí? Zdálo se mu, že se už nezměnila, ale přesto k ní pociťoval ještě hlubší ošklivost. Zlaté vlasy, modré oči a rty rudé jako růže – to všechno tu je. Jenom výraz je jiný. Je hrůzně krutý. Jak mírné byly Basilovy výčitky kvůli Sibyle Vaneové ve srovnání s výtkou a odsudkem, jež hledí z obrazu! Jak byly mírné a jak neúčinné! Z plátna se na něho dívá jeho vlastní duše a volá ho před soud. S bolestným výrazem přehodil přes obraz bohatou roušku. Sotva to udělal, zaklepal někdo na dveře. Dorian vystoupil z úkrytu za zástěnou, než vešel jeho sluha.

„Ti lidé jsou tady, monsieur.“

Cítil, že toho člověka se musí ihned zbavit. Ten nesmí vědět, kam obraz odnesou! Vypadá tak nějak poťouchle a má hloubavé, proradné oči! Usedl k psacímu stolu a načmáral lístek

pro lorda Henryho; žádal ho, aby mu poslal něco ke čtení, a připomněl mu, že se mají večer ve čtvrt na devět sejít.

„Počkejte na odpověď,“ řekl, podávaje lístek sluhovi. „A ty muže pošlete sem.“

(...)

„Čím vám mohu sloužit, pane Grayi?“ pravil a mnul si tlusté pihovaté ruce. „Řekl jsem si, že si dopřeju té cti a přijdu sem osobně. Mám tam zrovna překrásný rám, pane. Získal jsem ho z výprodeje. Stará Florencie. Pochází pravděpodobně z Fonthillu. Neobyčejně vhodný pro náměty náboženské, pane Grayi.“

„To mě velice mrzí, že jste se obtěžoval sám, pane Hubbarde. Rozhodně se u vás zastavím a podívám se na ten rám – ačkoli náboženskému umění se právě teď tuze nevěnuji –, ale dnes bych si jenom přál, aby mi někdo odnesl do nejvyššího patra jeden obraz. Je dost těžký, a tak jsem si myslel, že vás požádám, abyste mi půjčil dva své lidi.“

„Jaképak obtěžování, pane Grayi. Těší mě, že vám mohu nějak posloužit. Kterépak umělecké dílo to je, pane?“

„Tohle!“ odvětil Dorian a odsunul zástěnu. „Můžete je odnést tak, jak je, s příkrývkou a se vším? Nerad bych, aby se cestou po schodech odřelo.“

„To půjde docela snadno, pane,“ řekl bodrý rámař a jal se spolu se svým pomocníkem sundávat obraz z dlouhých mosazných řetězů, na nichž byl zavěšen.

„A kam to teď máme odnést, pane Grayi?“

„Ukážu vám cestu, pane Hubbarde, když půjdete laskavě za mnou. Nebo snad abyste šli raději první. Je to bohužel až docela pod střechou. Půjdeme po hlavním schodišti, to je širší.“

Otevřel dveře a podržel je, než vyšli do haly a začali vystupovat nahoru. S bohatě zdobeným rámem byl obraz neobyčejně objemný, a tak přes ponížené protesty pana Hubbarda, který jako správný obchodník z duše nerad viděl gentlemana dělat cokoli užitečného, Dorian chvílemi sám přiložil ruku, aby jim pomohl.

„To je pořádný náklad, pane,“ lapal po dechu mužiček, když vylezli na hořejší chodbu. A otíral si lesklé čelo.

„Je to bohužel dost těžké,“ přiznával Dorian, když odmykal dveře vedoucí do místnosti, jež měla chovat podivné tajemství jeho života a skrývat před očima lidí jeho duši.

(...)

Ale v domě není žádné jiné místo tak bezpečné před všetečnými očima jako toto. Má od něho klíč, a nikdo jiný sem nemůže vstoupit. Ať si je tvář namalovaná na plátně stále zvířetější, tupější a nečistší pod tou purpurovou rouškou! Co na tom? Nikdo ji neuvidí. Ani on sám ji neuvidí. Proč by měl pozorovat, jaké ohyzdné zkáze propadá jeho duše? On si podrží své mládí – to stačí. Ostatně, což se jeho povaha nemůže konec konců zušlechtit? Není důvodu,

proč by musel mít budoucnost tak hanebnou. Třeba vstoupí do jeho života nějaká láska a očistí ho a zaštití před těmi hříchy, jež se mu už teď, jak se zdá, bouří v duši i v těle – před těmi podivnými nepředstavitelnými hříchy, kterým už jejich tajemnost propůjčuje rafinovanost a půvab. Možná že se jednoho dne vytratí z rudých citlivých úst ten krutý výraz a on bude moci ukázat mistrovské dílo Basila Hallwarda světu.

Ne, to není možné. Hodinu za hodinou a týden po týdnu bude postava na plátně stárnout. Unikne třeba ohyzdnosti hříchů, ale čeká ji ohyzdnost stárání. Líce se jí propadnou nebo uvadnou. Kolem pohaslých očí se jako mříž nohy usadí žluté vrásky a s nimi budou ty oči hrůzné. Vlasy ztratí svůj lesk, ústa budou zet prázdnotou nebo ochabnou, budou slabomyslná nebo sprostá, jako bývají ústa starců. Objeví se svráštělý krk, studené, modře prokvetlé ruce, pokroucené tělo, jak to pamatoval u dědečka, který k němu v jeho chlapeckých letech býval tak přísný. Ten obraz je nutno ukrýt. Nedá se nic dělat.

„Prosím vás, pane Hubbarde, zaneste to dovnitř,“ řekl unaveně Dorian a otočil se. „Je mi líto, že jsem vás tak dlouho zdržel. Zamyslel jsem se nad něčím jiným.“

„Já si vždycky rád odpočinu, pane Grayi,“ odpověděl rámař, který pořád ještě nemohl popadnout dech. „Kam to máme dát, pane?“

„Ach, kamkoli. Semhle! To bude dobré. Nechci, aby to viselo. Jenom to opřete o zeď. Děkuji.“

„Bylo by možno se na to umělecké dílo podívat, pane?“

Dorian sebou trhl. „To by vás nezajímalo, pane Hubbarde,“ řekl a nespouštěl z toho člověka oči. Byl připraven vrhnout se na něho a srazit ho k zemi, kdyby se odvážil nadzdvihnout nádherný přehoz, který skrýval tajemství jeho života. „Nechci vás už obtěžovat. Jsem vám velice vděčen, že jste sem laskavě přišel.“

„Není zač, není zač, pane Grayi. Jsem vždycky ochoten cokoli pro vás udělat, pane.“ A pan Hubbard dupal ze schodů a za ním jeho pomocník, který se ohlížel na Doriana s výrazem nesmělého obdivu v drsné, neladné tváři. Jakživ neviděl nikoho tak překrásného.

Když zvuky jejich kroků dozněly, zamkl Dorian dveře a klíč vstrčil do kapsy. Teď se cítil v bezpečí. Nikdo už nikdy nepohlédne na tu hroznou věc. Ničí oko kromě jeho vlastního už nespatří jeho hanbu.

Otázky ▼

- ☐ Co zjišťuje hlavní hrdina při pohledu na svůj obraz?
- ☐ Co měnilo obraz?
- ☐ O jaký typ promluvy se jedná?
- ☐ Jaké druhy vět jsou v ukázce použity a proč?

Jak je důležité mít Filipa

Děj ▼

Hlavními postavami jsou kamarádi Jack Worthing a Algernon Moncrief. Oba muži si vytvořili fiktivní postavy, za které se ve společnosti vydávají. Jack se zamiluje do Algernonovy sestřenice Gvendolíny, které se představuje pod pseudonymem Filip. Gvendolína je jeho falešným jménem okouzlena a souhlasí se sňatkem. Matka Gvendolíny si pozve Jacka, aby jí objasnil svůj pravý původ. Muž se přizná, že je nalezencem, kterého kdosi odložil do úschovny zavazadel na nádraží Victoria. Aby si mohl vzít Gvendolínu, musí nalézt alespoň jednoho rodiče. Jack se vrací na venkov. Tam za ním přijíždí Algernon, který se začne vydávat za mladšího Jackova bratra Filipa. Jack chce Algernona dostat odtamtud pryč, ale ten se mezitím zamiluje do Cecílie, Jackovy schovanky. Na venkov přijíždí i Gvendolína, ani jeden z kamarádů nemá ponětí o jejím příjezdu. Gvendolína se seznamuje s Cecílií, obě se navzájem pochlubí zasnoubením s Filipem. Oba pánové se snaží situaci vyřešit slibem, že se přejmenují na Filipa. Náhle přijíždí matka Gvendolíny, potkává bývalou chůvu své sestry slečnou Prismovou, nyní vychovatelku Cecílie. Slečna Prismová kdysi zmizela i s malým dítětem, které neúmyslně zaměnila za svůj román a vložila do cestovní brašny. Jack přináší brašnu, ve které byl nalezen. Je to stejná brašna, s jakou zmizela slečna Prismová. Jack je tak ve skutečnosti bratrem Algernona. Vše končí dvojítm zasnoubením Jacka s Gvendolínou a Algernona s Cecílií.

ALGERNON

Doufám, že se vás tím nijak nedotknu, Cecílie, ale musím naprosto upřímně a otevřeně prohlásit, že mi v každém směru připadáte jako ztělesněná dokonalost.

CECÍLIE

Myslím, že upřímnost vám slouží ke cti, Filipe. Jestli dovolíte, zapíšu si vaše slova do deníku. (*Jde ke stolu a začne psát.*)

ALGERNON

Vy si opravdu píšete deník? Dal bych, nevím co, abych se do něj mohl podívat. Smím?

CECÍLIE

To ne! (*Přikryje ho rukou.*) Jsou to jen záznamy myšlenek a dojmů mladé dívky, které samozřejmě hodlám publikovat. Až vyjde knižně, doufám, že si jeden výtisk objednáte. Ale moc

vás prosím, Filipe, mluvte dál. Strašně ráda píšu podle diktátu. Skončila jsem u „ztělesněné dokonalosti“. Můžete pokračovat, poslouchám.

ALGERNON (*poněkud zaskočen*)

Ehm, ehm.

CECÍLIE

Ale ne, Filipe, nekašlejte! Při diktování musíte mluvit plynně a nekašlat. Krom toho stejně nevím, jak to zapsat. (*Píše, zatímco Algernon mluví.*)

(...)

CECÍLIE

Ovšem. Máte přece báječný vkus, Filipe. Tím taky odjakživa omlouvám ten váš hanebný život. A v téhle krabičce chovám všechny vaše drahé dopisy. (*Klekne si ke stolu, otevře krabici a vyjme z ní dopisy ovázané modrou pentlí.*)

ALGERNON

Moje dopisy? Ale má jediná, líbezná Cecílie, vždyť já vám nikdy žádný dopis nenapsal.

CECÍLIE

To mi věru nemusíte připomínat, Filipe. Moc dobře si pamatuji, jak jsem byla nucena psát ty dopisy za vás. Psala jsem si pravidelně třikrát týdně a někdy častěji.

ALGERNON

Ach, Cecílie, dejte mi je přečíst.

CECÍLIE

Kdepak, to nejde. To byste pak byl hrozně domýšlivý. (*Uloží krabici.*) Ty tři, které jste mi napsal, když jsem zrušila naše zasnoubení, jsou tak krásné a je v nich tolik pravopisných chyb, že je dodnes nemohu číst, abych si při tom trochu nezaplakala.

ALGERNON

Copak naše zasnoubení bylo zrušeno?

CECÍLIE

Ovšemže. Dvaadvacátého května. Prosím, můžete se podívat do deníku. (*Ukazuje v deníku.*) „Dnes jsem zrušila zasnoubení s Filipem. Cítím, že tak bude líp. Počasí je nadále kouzelné.“

ALGERNON

Ale proč, propána, jste to zasnoubení zrušila? Co jsem provedl? Vždyť jsem neprovedl vůbec nic. To mě hrozně bolí, Cecílie, že jste to zasnoubení zrušila. Zvláště, když počasí bylo tak kouzelné.

Otázky ▾

- ☐ Jaký je vztah mezi Cecílií a Algernonem? Jak si ho upravila?
- ☐ V čem spočívá komika ukázky?
- ☐ O jaký literární druh se jedná? Doložte na ukázce.

Prokletí básníci

Charles Baudelaire

str.

119

Květy zla

Večerní soumrak

Když přítel zlosyna, když Večer zavítá,
se plíže jako vlk a jako bandita,
tu nebe nad námi jak kopule se sklene,
a člověk ve zvíře se změnil nezkrocený.

Buď vítán, Večere, buď vítán, pozdraven:
„Dnes pracoval jsem dost,“ když člověk unaven
si právem říci smí, když duše zkormoucená
si v tobě oddechne, jež krutým bolem stená,
v sen hlavu učenec když těžkou ukládá,
když dělník vysílen v své lůžko upadá.

Než duchů nečistých tu chvíli k nám se vrací
a vzduchem víří dav; k své každý spěchá práci,
tu v okno narazí, tu tkne se veřejí.
Když lampy v ulici se větrem zachvějí,
tu Prostituce hned své počne závody;
tak všemi mravenci se hrnou východy.
A jako nepřítel, když útok chystá městu,
i ona pokrytou a tajnou hledá cestu,
tím městem bahna dál a dál se rozprostírá
jak červ, jenž člověku až do masa se vžírá.

Pak zvuky budí se: tam parterre zahlučí,
tam syčí kuchyně, zde hudba zabručí,
a v restaurace, hra kam volá na zábavu,
se tlačí nevěstka i taškář v hustém davu.
I zloděj vstává teď, jenž nezná slitování
a nemá pokoje, se po své práci shání,
tu dveře otvírá, tam páčí pokladnici,
by žil dnů několik, svou oblék milostnici.

V tu těžkou hodinu vstup do sebe, můj duchu
vstup do sebe a sluch svůj zavři tomu ruchu.
To chvíle, bolesti kdy nemoc přidává!
Tu hrdlo škrtí Noc, tu chorým nastává
jich hodinka, kdy dát se cestou mají k hrobu:
jich vzdechy naplní se špitál v onu dobu.
Kdo domů vrátí se, když sedět budou spolu
ti, kdo jej milují, u večerního stolu?

Však mnohý nepoznal té slasti, kterou kyne
nám krb ten domácí a, ani neživ, hyne.

Otázky ▼

- ☐ *Co se podle autora děje po soumraku?*
- ☐ *Proč Večer a Noc jsou napsány velkými písmeny?*
- ☐ *Najděte rysy dekadence.*

Mrcha

Zda, drahá, vzpomínáš, co viděli jsme dnes
ve sladkém svitu rána?
V záhybu silnice ležela mrcha kdes,
kde štěrkem cesta stlána.

Své nohy do výše jak žena opilá,
jed potící a žhoucí
cynicky lhostejně své břicho odkryla,
výpary kolem stroucí.

A slunce sálalo na tuto zdechlinu,
jak péci by ji chtělo
a stokrát přírodě v tu vrátit vteřinu,
co dříve v celku dlelo.

A slunce hledělo nádhernou na mrchu,
jež jako květ se stkvěla
a silně páchnula na trávy povrchu,
div že jsi neomdlela.

A vířících much pln byl hnijící již bok,
z kad vylézala chasa
červů se líhnoucích, hustých jak černý mok
přes živé hadry masa.

To všecko stoupalo jak vlna v tvarů stech,
a tryskalo a vřelo,
že řek bys, ožilo, kýs nadchnul je zas dech,
a rostlo toto tělo.

A hudbou podivnou ten svět se zachvíval,
jak vlna, vítr lítá,
jak zrní, v rytmickém jímž spádu blíž i v dál
v řesetě mlatec zmítá.

A tvary mizely a nebyly než sen,
jen pouhá skizza stinná,
na plátně umělec již zapomněl, již jen
si matně připomíná.

Za skalou neklidně se krčil lítý pes,
nás měřil hněvným okem,
na chvíli čekaje, kdy na mrchu by kles,
na hnát, jež pustil, skokem.

A této hnilobě zde ve výparech zlých
se budeš rovnat zcela,
ty slunce, anděle, ty hvězdo nocí mých,
ty moje vášni vřelá!

Ty, vděků královno, tak budeš zapáchat
posledním pomazání,
až k hnití v hřbitovních trav uloží tě chlad,
v změť kostí, moje paní!

Však potom, krásu má! rci klidně v červů svár,
již polibky tě zkruší,
že božskou podstatu i mrtvé lásky tvar
v své zachoval jsem duši!

(překlad Jaroslav Vrchlický)

Mrcha

Má duše, vybav si věc, která pokazila
nám letní ranní procházku,
tu hnusnou zdechlinu, jež ležela a hnila
na stezce plné oblázků,

své nohy ve vzduchu jak prostopášná žena
a vypocujíc ostrý jed
si s klidem vyvrhla, jsouc polootevřena,
hrob břicha, páchnoucí jak vřed.

A slunce třpytilo se v štěrků na hnilobě,
jak chtělo by ji upéci

a vrátit přírodě, co dala kdysi k sobě,
i s úrokem a utéci.

A nebe vidělo ten zázrak kostry těla,
jenž podobal se květině,
a které páchlo tak, že div jste neomdlela
na smaragdové mýtině.

Roj much, jež bzučely v tam břiše plném barev
a odkud tekł hustý proud,
v němž pohybovaly se miliony larev,
ti nedovolil usednout.

Jak vlna zvedal se a klesal obrys břicha,
v němž vřelo to jak zaživa,
a zdálo by se vám, že toto tělo dýchá,
že žije, že jej přibývá.

Ten neobvyklý svět měl prapodivné zvuky
jak vítr, když se rozjásá,
jak zrno v řěsetu, když prudký pohyb ruky
jím monotónně potřásá.

Pak rozplynul se tvar jak oblak, který pluje,
jak skica, již je viděti
na starém obraze, jež malíř dokončuje
už jenom podle paměti.

A fena, skrývající se za nízkými vrchy,
kde zlostně si nás měřila,
se třásla na chvíli, kdy urve z této mrchy
kus masa, který pustila.

„A přece budete se také podobati
té hrůzyplné hnilobě,

vy jasná zorničko mých nocí, jež se krátí,
vy hvězdo v lidské podobě!

Ach moje královno, až na smrtelném loži
kněz udělí vám svátosti,
až odeberete se pod trní a hloží
hnít, rozpadnout se na kosti.

A potom řekněte, má sladká krásko krásek,
těm červům, již vás přepadli,
že zachoval jsem si tvar bývalých svých lásek,
i když se zcela rozpadly!"

(překlad Vítězslav Nezval)

Zdechlina

Vzpomeňte, duše má, nač za letního rána,
jak stvořeného pro lásku,
jsme přišli: u cesty zdechlina rozežraná
na horkém loži z oblásků,

s nohama nahoru jak žena všeho znalá
a potíc jedy zpod žáru,
nedbale, nestoudně dokořán otvírala
své břicho plné výparů.

Na tuto hnilobu zářilo slunce zlobně,
jak dopéci by chtělo tu
a velké Přírodě zas vrátit stonásobně,
co spojila kdys v jednotu;

a nebe patřilo, jak zdechlina v své slávě
jako květ rozvíjí se dál.
Takový silný puch, že vy jste z toho v trávě
div neomdlela, na nás vál.

A mouchy bzučely nad břichem, z jehož hnilob
 dralo se černo páchnoucích
 pluků larv, valících se jako černý sirob
 podél těch cárů živoucích.

To všechno klesalo a stoupalo jak vlna,
 či perlilo se praskajíc;
 to tělo, řekl bys, nafouklé mlhou zplna,
 množí se, žije ještě víc.

Ten svět tak prazvláštní zněl hudbou, jako v dálce
 peřeje nebo vítr zní,
 či zrní, které se obrací na opálce
 za rytmického třesení.

Tvary se stíraly a jenom snem už byly,
 na dávném plátně lehýnce
 hojeným náčrtem, jež mistr v pravou chvíli
 dokončí dík jen vzpomínce.

Tam za skalisky nás pozorovala vztekle
 neklidná psice, číhajíc
 na chvilku, kdy se zas zakousne do rozteklé
 mršiny, z níž teď nemá nic.

A přece jedenkrát budete, není zbylí,
 jak tohle svinstvo plné much,
 vy, hvězda očí mých, vy, slunce mého žití,
 vy, vášeň má i strážný duch!

Ano! jak tohleto, královno spanilosti,
 svátostmi zaopatřenou
 vás dají do země práchnivět mezi kosti,
 pod tučnou trávu zelenou.

Pak rcete, krásu má, těm červům, kteří v šeru
polibky žrát vás budou dál,
že božskou podstatu i tvar svých lásek věru,
ač dávno tlí, jsem uchoval!

(překlad František Hrubín)

Otázky ▼

- ☐ Doložte, že se jedná o dekadenci.
- ☐ Určete rým básně.
- ☐ Vystihněte téma a uveďte hlavní motivy básně.
- ☐ Autor hledá „krásu v ošklivosti“. Najděte v textu verše, které to dokazují.
- ☐ Najděte anaforu, apostrofu, přirovnání, epitetony, oxymóron.
- ☐ Najděte verše, ve kterých autor „útočí“ na smysly čtenáře.
- ☐ Srovnejte překlady básně Zdechlina (k uvedeným překladům mohou zájemci doplnit překlad V. Holana).

Duše vína

Kdys večer v láhvicích tak pěla duše vína:
„Slyš, tobě, člověče, jak z mého vězení,
kde sklo mne závistné a třpytná pečeť spíná,
zní světla plný zpěv, zní píseň sbratření!

Já umím ocenit, vím, co to stojí potu,
co práce na vrších, kde praží slunce svit,
můj život zploditi, mne lákat ku životu;
leč nechci nevděčným ni zlomyslným být.

Neb divé veselí, cit rozkoše mě jímá,
když padnu po práci do hrdel ztýraných,
ve hrudi člověka se teple, sladce dřímá,
tam lepší pro mne hrob než v sklepech mrazivých.

Zda slyšíš naději v mých nadrech vířit prudce?
 Zda písní nedělních ty slyšíš ozvěny?
 Ty, lokty na stole a vykasané ruce,
 mne budeš velebit a budeš blažený;

Ve zraku ženy tvé zas požár vášně vznítím
 a sílu do svalův a barvu v obličej
 dám tvému synkovi, by atletou byl žitím,
 mu budu olejem, jenž sílit bude jej.

Já padnu v duši tvou jak živná ambrosie,
 již věčný Rozsevač ti vrhnul v objetí,
 a z naší lásky, věř, se zrodí poesie,
 jež, vzácná květina, vstříc k Bohu zaletí!"

Otázky ▾

- ☐ Doložte, že se jedná o dekadenci.
- ☐ V jakém rýmu je daná ukázka?
- ☐ Určete lyrický subjekt.
- ☐ Podle ukázky uveďte, komu a k čemu víno slouží.

Jean Arthur Rimbaud

str.
119

Sezóna v pekle

Samohlásky

A čern, E běl, I nach, O modř, U zeleň hlásek,
 já jednou vypovím váš různý vznik a druh.
 A, černý korzet, plný rudých much,
 jež bzučí kolem páchnoucích a krutých pasek,

zátoka stínů, E, běl stanů, čirý vzduch,
 šíp ker a bílých králů, chvění vrásek;

I, purpur, krev a smích, jenž tryská ze rtů krás
ve hněvu, anebo kající bludný kruh.

U, božské vibrace, U, zeleň moří s vesly,
mír pastvin s dobyt看, mír vrásek, které kreslí
prst alchymie pilným čelům vševědů;

O, zvučná polnice, klid vesmírného vřídla,
jímž poletují planety a archandělská křídla.
– O, modrý paprsek jejího pohledu.

Otázky ▼

- ☐ Charakterizujte žánr ukázky.
- ☐ Určete rým ukázky.
- ☐ Kdo je tvůrcem sonetu? Jak se nazývá jeho shakespearovská variace?
- ☐ Co autor při popisu samohlásek využívá?
- ☐ Vyhledejte synestézii.
- ☐ Vyhledejte prvky symbolismu.
- ☐ Pro zájemce: Překladaelem básní J. A. Rimbauda do češtiny je také V. Nezval.
Jak se nazývá jeho báseň, která je založena na principu asociací?

Opilý koráb

Když plul jsem po Řekách, jež nelítostně padí,
tu jednou musil jsem dát sbohem lodníkům:
křiklaví divoši k nim vpadli v lodní zádi
a nahé přibíli je k pestrým kolíkům.

Přes mocné přílivy a mořské vlnobití
jsem spěchal, zaslepen jak dítě v peřině,
jak Poloostrovy, jež zběsile se řítí,
když odpoutaly se a bloudí v bařině.

Pak nestaral jsem se už vůbec o posádku,
jež vezla obilí, sklad bavlny a chmel.
Když mužstvo skončilo svou pranici a hádku,
tu řeky nechaly mne plouti, kam jsem chtěl.

Hromsbleskem házely mně svoje smolné věnce.
Pět nocí tančil jsem jak zátka na míse
na slaných hladinách, jež vězní utopence,
nedbaje majáků, jež hloupě šklebí se.

Zelený přívál vod, sladší nad hořké trnky,
skrznaskrz prosákl můj pochroumaný vrak
a rozbil kormidlo, a smýval ze mne skvrnky
po mořské nemoci, jež zkalila mi zrak.

A od té chvíle jsem se koupal v širém moři,
jež bylo plné hvězd, a bez cíle jsem plul,
hltaje blankyty, do nichž se občas noří
zasněžený umrlec, jenž právě utonul,

potřísniv hanebně ty bledomodré víry
a rytmus světelných a třpytících se krás,
prudší než alkohol, širší než naše lýry
vypučí milostný a hnisající kvas.

Znám nebe, třpytící se pod průtrží mračen,
znám kouzlo večerů a velkých povodní,
znám jitra nadšená jak hejno vodních kačen
a časem viděl jsem to, o čem lidé sní.

Znám slunce, mystické jak rudá maska herce,
když vrhá sraženou a fialovou zář
na vlny valící se jako přes koberce,
znám slunce, příšerné jak maskovaná tvář.

Sníl jsem o zelené a zasněžené noci,
o žhavých polibcích, jež víří v prostoru,
o koloběhu míz, jež mají vesmír v moci,
o modrém procitnutí zpěvných fosforů.

Po celé měsíce jsem slýchal vlnobití,
jak kravín šílenství a epilepsie,
aniž jsem pomyslel, chtěje jej utišiti,
na hada, zkroceného patou Marie.

Víte, že narazil jsem jednou na Floridy,
kde květy mísí se s očima panterů,
kde duha, napjatá pod horizontem z křídly,
ukrývá stáda lvic před zraky škunerů.

Viděl jsem prohlubně a močály, jež kvasí,
propast, kde v sítinách spí celý Leviatan,
bezvětrí s vichřicí a celé zeměpásky,
svržené do jícnu jak do pekelných bran!

Ledovce, perleť vln a hnědou barvu zemí,
uvázlé koráby v hničících zátokách,
kde velcí hroznější, šíření štěnicemi,
padají ze stromů a šíří černý pach.

A byl bych ukázal rád dětem v modrém prouť
ty malé rybičky, ty zlaté kapříky.
Korály žehnaly mé dlouhé bludné pouti
a občas vanuly mně vlídné větríky.

A moře, mučedník zlých oblastí a pásem,
mně někdy vrhalo v tvář květy vodních pěn
a kolébalo mne svým vzlykajícím hlasem
tak, že jsem poklekal s dojatým srdcem žen,

jsa poloostrovem, jenž houpá na svých březích
trus ptáků, křičících, když mají v noci hlad,
a utopenci, jež jsem vlekl na řetězích,
sražení vlnami ztráceli shnilý šat.

Mne, zabloudilou loď, vrženou za vichřice
do vzduchu bez ptactva za gigantický plot,
mne nezachrání už záchranná plachetnice,
můj trup je opilý přívaly slaných vod,

já, koráb z mlhovin, já, fantastické zvíře,
já, jenž jsem prorážel kouř nebes jako zeď,
kde roste převzácná pochoutka pro malíře –
sluneční lišejník, zašlý jak stará měď,

já, prkno, poseté žhavými pŕlměsíci,
rejnoky, kostrami mořských koníků,
já plul jsem za nocí v červenci při měsíci
pod ultramarínem šílených lodníků,

já, prkno, poseté žhavými pŕlměsíci,
jež rozléhaly se na sto mil do dálky,
já náhle zatoužil jsem podívat se domů
na starou Evropu a lesní rusalky.

Viděl jsem opilá a hvězdná souostrovní
s nebem, jež třpytí se jak velký paví chvost,
zdalipak v noci spí pod jejich mdlými krovky
ohniví letouni, jimž patří budoucnost?

Co jsem se naplakal za srdcervoucích jiter,
nic neobešlo se teď pro mne bez hoře.
Jsem láskou rozladěn jak struny starých citer.
Oh, kéž mi praskne kýl! Kéž sletím do moře!

A toužím po stružce, kde za nizoučným houštím
se šťastně prohání pár dětských košílek,
jsem v duchu hošíkem a dřepě s nimi pouštím
lodičku z papíru, křehkou jak motýlek.

A zalit tříští vln a jejich pyšných krajek
už nechci závodit s kupčíky z Bostonu,
už nechci projíždět flotilou pestrých vlajek
a plavat před strašným pohledem pontonů!

Otázky ▼

- ☐ Vyložte název básně. Jakou úlohu sehrává v básni sám autor?
- ☐ Popište pocity, jimiž básník v životě prochází. Najděte příslušné verše.
- ☐ Vyhledejte básnické prostředky, které autor využívá – anafora, epitetony, neobvyklé metafory, personifikace, hyperbola, synestézie apod.
- ☐ Ve kterých strofách vzpomíná na dětství a domov?
- ☐ Posuďte míru autorovy obrazotvornosti a zjistěte, za jakých okolností báseň vznikla.
- ☐ Čím mohl J. A. Rimbaud ovlivnit surrealisty?
- ☐ Posuďte formální stránku básně – délku strof, rým, verš.